

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. spalio 11 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Virgilijaus Grabinsko (kolegijos pirmininkas), Donato Šerno ir Dalios Vasarienės (pranešėja), teismo posėdyje kasacinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo A. P. (A. P.) kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 24 d. nutarties peržūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo A. P. ieškinį atsakovei Lietuvos Respublikai, atstovaujami Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Mutinės kriminalinės tarnybos dėl turinės ir neturinės žalos atlyginimo priteisimo.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiamą dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teismo veiksmų, tęsiant procesines prievartos priemonės – suėmimo – taikymą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovas prašė teismo priteisti 1850 Eur turinės ir 25 000 Eur neturinės žalos atlyginimo ir 5 procentų metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo.
3. Ieškovas nurodė, kad 2017 m. liepos 3 d. jis buvo sualkytas dėl ikiteisminio tyrimo dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 260 straipsnio 3 dalyje nurodyto nusikaltimo padarymo, o Kauno apylinkės teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartimi jam buvo skirta kardomoji priemonė – suėmimas – trims mėnesiams, vėliau teismo nutartimis šį terminą vis pratęsiant viso ikiteisminio tyrimo metu. Kardomoji priemonė – suėmimas – buvo pratęsiama ir bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, iki bus pradėtas bausmės vykdymas. Kauno apygardos teismas ieškova pripažino kaltu. Lietuvos apeliacinis teismas 2018 m. lapkričio 14 d. priėmė išieškinamąjį nuosprendį, kurio ieškova pagal BK 260 straipsnio 3 dalį išteisino, nes neįrodyta, kad jis dalyvavo padarant nusikaltimą veiklą, o pagal BK 199 straipsnio 3 dalį išteisino, nes nepadarėta veikla, turinti šio nusikaltimo požymių. Iš suėmimo jis buvo nedelsiant paleistas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paliko galioti apeliacinės instancijos teismo išieškinamąjį nuosprendį.
4. Ieškovas mano, jog jo suėmimas tiek ikiteisminio tyrimo, skaičiuojant nuo 2017 m. spalio 2 d. teismo nutarties priėmimo, tiek bylos nagrinėjimo teisme metu nebuvo motyvuotas reikšmingais ir pakankamais pagrindais, o pirmosios instancijos teismo apkalčinamųjų nuosprendžių kardomosios priemonės – suėmimo – pratęsimas nebuvo motyvuotas. Tokiu būdu, ieškovo nuomone, jo suėmimas nepagrįstai ilgą laiką – nuo 2017 m. spalio 2 d. iki 2018 m. lapkričio 14 d. – nebuvo motyvuotas reikšmingais ir pakankamais pagrindais. Turinės ir neturinės žalos atsiradimą lemė tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo procesiniai veiksmai, kuriais iš esmės buvo pažeistos įrodymų vertinimo baudžiamajame procese reglamentuojančios teisės normos (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 20 straipsnio nuostatos), todėl ieškovas buvo nepagrįstai pripažintas kaltu ir nuteistas. Tokią išvadą patvirtino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs prokuroro kasacinį skundą.
5. Dėl nepagrįstai ilgo suėmimo ieškovas negalėjo dirbti ir rūpintis įkurtos įmonės reikalais, todėl įmonė buvo išregistruota iš registro. Jis prarado ilgai kurį verslą, pragyvenimo šaltinį. Visą suėmimo laikotarpį jautė baimę, kad buvusi sutuoktinė pareikalaus peržūrėti teismo sprendimą dėl mažametės dukters gyvenamosios vietos nustatymo arba kad mažametė dukterė bus paimta valstybės globon. Be to, visuomenės informavimo priemonėse apie ieškova buvo paskelbta neigiamą nuomonę ir dėl to jis patyrė neigiamų įsigerimų. Išvardytų aplinkybių atsiradimą lemė tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras ir pirmosios instancijos teismas padarė esminius baudžiamojo proceso pažeidimus, todėl ieškovi priteistinas neturinės žalos atlyginimas.
6. Ieškova ikiteisminio tyrimo metu bei visose teismų instancijose gynė advokatai, todėl ieškovas patyrė išlaidų gynėjo paslaugoms apmokėti. Su jo sutikimu bei pavedimu gynėjo sąskaitas apmokėjo sugyventinė. Advokatui iš viso buvo sumokėta 1850 Eur. Ieškovas, grįžęs iš suėmimo, kompensavo sugyventinei jos sumokėtą sumą. Baudžiamajame procese priėmus išieškinamąjį nuosprendį, ieškovas neturėjo galimybės prašyti atlyginti šias išlaidas, nes BPK 106 straipsnio pakeitimai, leidžiantys iš valstybės priteisti būtinų ir pagrįstų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą, įsigaliojo tik nuo 2022 m. gegužės 1 d.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

7. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2022 m. spalio 21 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies – priteisė ieškoviui iš atsakovės 1850 Eur išlaidų už gynėjo suteiktą pagalbą baudžiamajame procese atlyginimo, 5 (penkių) procentų dydžio metines procesines palūkanas už priteistą sumą nuo civilinės bylos iškėlimo iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 147 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, kitą ieškinio dalį atmetė.
8. Teismas pažymėjo, kad ieškovas neteisėtus valstybės pareigūnų veiksmus tapatina su Lietuvos apeliacinio teismo išieškinamųjų nuosprendžių bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi, tačiau nenurodė ir nepateikė objektyvių įrodymų, pagrindžiančių pareigūnų atliktus neteisėtus veiksmus. Ieškovo išiešinimas savaime nepagrindžia valstybės institucijų pareigūnų neteisėtų veiksmų.
9. Teismas pabrėžė, kad ieškovas nepagrįstai teigia, jog ikiteisminio tyrimo teisejo nutartys, kuriomis buvo tęsiamas suėmimas, buvo nemotyvuotos ir grindžiamos iš esmės vieninteliu argumentu. Terminą pratęsimo teisėtumo klausimą sprendė tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas, tačiau nė vienas teismo sprendimas nebuvo panaikintas (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 18 straipsnis). Teismas pažymėjo, kad nė viena instancija neįsistatė absoliučią sprendimų negaliojimo pagrindą. Todėl, nagrinėdamas civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo, teismas nenagrinėja valstybės institucijų pareigūnų priimtų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo, kadangi tai buvo atlikta baudžiamajame procese apeliacinės instancijos teismo.
10. Teismas nurodė, kad byloje nėra duomenų, jog valstybės institucijų pareigūnų priimti sprendimai būtų nugrięžti ir negaliojantys, todėl padarė išvadą, kad nėra teisinio pagrindo spręsti dėl valstybės institucijų pareigūnų priimtų sprendimų neteisėtumo.
11. Spręsdamas dėl prokurorės atsisakymo grąžinti ieškovo įmonei vilkiką teisėtumo, teismas pažymėjo, kad prokurorės atsisakymas grąžinti vilkiką buvo apskūstas. Kauno apylinkės teismas 2017 m. lapkričio 9 d. nutartimi ieškovo gynėjo skundą atmetė. Tai reiškia, kad tai, kas nuspėsta teisme, yra privaloma visiems teisės subjektams ir turi būti vykdoma, išieškusio teismo sprendimo teisingumas negali būti kvestionuojamas kitaip negu instancine tvarka. Todėl ieškovo argumentus pripažino neįrodytais. Teismas padarė išvadą, kad ieškovas neprodė valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, todėl jo reikalavimų atlyginti neturintį žalą atmetė.
12. Teismas, spręsdamas klausimą dėl 1850 Eur turinės žalos atlyginimo, atsižvelgė į naująjį teisinį reglamentavimą (BPK 106 straipsnio 3 dalį, pagal kurį, kai asmuo išiešinamas, teismas, priimdamas nuosprendį ar nutartį, priima sprendimą dėl asmens patirtų būtinų ir pagrįstų išlaidų advokato arba advokato padėjėjo, kuris dalyvavo byloje kaip šio asmens gynėjas, paslaugoms apmokėti, ir į tai, kad ieškovas buvo išiešintas, ir priteisė ieškoviui iš atsakovės 1850 Eur už gynėjo suteiktą teisinę pagalbą baudžiamajame procese.
13. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2023 m. sausio 24 d. nutartimi panaikino Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimo dalį dėl turinės žalos, procesinių palikanų ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimo ir priėmė naują sprendimą – ieškovo ieškinį atmetė. Kitą Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimo dalį paliko nepakeistą.
14. Teismas nustatė, kad ieškovo atžvilgiu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl nusikaltamos veiklos, nustatytas BK 260 straipsnio 3 dalyje padarymo ir ieškovas buvo sualkytas 48 val. Kauno apylinkės teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartimi ieškoviui buvo skirta kardomoji priemonė – suėmimas – trims mėnesiams. Šią nutartį Kauno apygardos teismas 2017 m. liepos 31 d. nutartimi paliko galioti. Kauno apylinkės teismas 2017 m. spalio 2 d. patenkino prokurorės pareikškimą iš dalies ir pratęsė įtariamajam suėmimo terminą dviem mėnesiams. Kauno apygardos teismas 2017 m. gruodžio 13 d. nutartimi įtarimajam gynėjo advokato skundą dėl minėtos nutarties atmetė. Mutinės kriminalinės tarnybos Kauno skyriaus 2017 m. gruodžio 15 d. informavo ieškova, jog gynėjas apie ikiteisminio tyrimo pabaigą. Kauno apygardos teismas 2018 m. birželio 18 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje ieškova pripažino kaltu padarius nusikaltimą, nustatytą BK 260 straipsnio 3 dalyje ir paskyrė viešąją laisvę terminuotai laisvės atėmimo. Be to, pripažino kaltu padarius nusikaltimą, nustatytą BK 199 straipsnio 3 dalyje ir paskyrė trejus metus ir šešis mėnesius terminuotai laisvės atėmimo. A. P. paskirtą kardomąją priemonę – suėmimą, kurios taikymo terminas pratęstas Kauno apygardos teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartimi paliko nepakeistą (pratęsė), iki bus pradėtas bausmės vykdymas. Iš ieškovo išieškovo vilkiko su pusprickabe verte, atitinkančią 70 520 Eur. Kauno apygardos teismas 2018 m. sausio 2 d. nutartimi pratęsė įtariamajam taikomos kardomosios priemonės – suėmimo – terminą vienam mėnesiui, skaičiuojant nuo 2018 m. sausio 3 d. Kauno apygardos teismas 2018 m. vasario 1 d. nutartimi pratęsė įtariamajam taikomos kardomosios priemonės – suėmimo – terminą trims mėnesiams, skaičiuojant nuo 2018 m. vasario 3 d. Kauno apygardos teismas 2018 m. balandžio 19 d. 1 d. nutartimi pratęsė įtariamajam taikomos kardomosios priemonės – suėmimo – terminą dviem mėnesiams, skaičiuojant nuo 2018 m. gegužės 3 d. Lietuvos apeliacinis teismas 2018 m. lapkričio 14 d. priėmė išieškinamąjį nuosprendį, kurio ieškovas pagal BK 260 straipsnio 3 dalį buvo išteisintas, neįrodžius, kad jis dalyvavo padarant nusikaltimą veiklą, o pagal BK 199 straipsnio 3 dalį išteisino, nes nepadarėta veikla, turinti šio nusikaltimo požymių, ir ieškovas iš suėmimo nedelsiant paleistas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. birželio 11 d. nutartimi paliko nepakeistą Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį. Ieškoviui ikiteisminio tyrimo metu bei teismuose atstovavo advokatas. Ieškovas patyrė 1850 Eur išlaidų už advokato paslaugas, šią sumą apmokėjo ieškovo sugyventinė.
15. Teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvadomis, kurių pagrindu buvo nuspėsta ieškinio dalį dėl neturinės žalos atlyginimo atmeti. Teisėjų kolegija, įvertinusi tiek Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžius, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties turinį bei teismų padarytas išvadas, nusprendė, jog nebuvo nustatyti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ar teismo atlikti neteisėti veiksmai. Nors Lietuvos apeliacinis teismas nustatė, jog ikiteisminio tyrimo metu nebuvo paimti vaizdo įrašai ir nebuvo patikrinti ieškovo telefonų kontaktai, ir šios aplinkybės teismams neleido patikrinti prielaidas, ar ieškovas žinojo apie pusprickabėje įrengtą slėptuvę ir gabentas narkotines medžiagas, tačiau tai nesudaro teisinio pagrindo išvada, jog visi ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro veiksmai neteisėti.
16. Teisėjų kolegijos vertinimu, teismų nurodyti ikiteisminio tyrimo trūkumai nepatvirtina, kad ikiteisminis tyrimas buvo atliktas netinkamai, o iš esmės nurodyta, kad „laiku nebuvo kreiptasi“ dėl vaizdo stebėjimo kamerų įrašų ir ieškovo kontaktų patikrinimo, tai reiškia, jog iš esmės ikiteisminio tyrimo metu buvo atlikti privalomi veiksmai, tačiau ne laiku, kadangi tiek įrašų, tiek kontaktų saugojimo terminai ypač trumpi, todėl teigti apie ikiteisminio tyrimo pareigūnų neteisėtą neveikimą nėra teisinio pagrindo.
17. Kolegija atkreipė dėmesį, kad, tik nustačius neteisėtų veiksmų faktą, yra nustatoma, ar dėl neteisėtų veiksmų kilo neturinė žala ir ar tarp kilusios žalos ir neteisėtų veiksmų yra tiesioginis priežastinis ryšys. Pirmosios instancijos teismui konstatavus, jog neteisėti veiksmai neįrodyti, teismui nebuvo pagrindo vertinti žalos atsiradimo priežastis ir jos dydį. Dėl šių priežasčių kolegija pripažino nepagrįstais ieškovo argumentus, kad pirmosios instancijos teismas nevertino neturinės žalos susidarymo pagrindų.
18. Teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad ieškovo išiešinimas savaime nepagrindžia valstybės institucijų pareigūnų neteisėtų veiksmų. Tam, kad valstybei kiltų civilinė atsakomybė, privalo nustatyti ir įrodyti konkrečių valstybės pareigūnų neteisėtų veiksmus. Tokia pirmosios instancijos teismo išvada atitinka ir suformuluotą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką. Kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, jog ieškovas neprodė valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, todėl pripažino, kad jo reikalavimus atlyginti neturintį žalą atmetas pagrįstai.
19. Kolegija, pasisakydama dėl sprendimo dalies, kurią patenkina ieškovo reikalavimas dėl turinės žalos atlyginimo, vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, pagal kurią, kai išieškinto asmens patirtos dėl baudžiamojo proceso išlaidos neatlygintos baudžiamojo proceso teisės normų nustatyta tvarka ir asmuo kreipiasi su civiliniu ieškiniu valstybei, tokios išlaidos gali būti turinės žalos sudėtinė dalis. Tačiau šių išlaidų atlyginimas priteisiamas, jeigu teismas konstatuoja teisėsaugos institucijų pareigūnų neteisėtus veiksmus, kurie buvo nors ne vieninteli, bet pakankama tokių išlaidų atsiradimo priežastis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-670-378/2015). Teisėjų kolegija pažymėjo, jog teismas nenustatė atsakovės neteisėtų veiksmų. Apeliacinės instancijos teismas su šia teismo išvada sutiko ir ieškovo apeliacinį skundą atmetė. Esant išdėstytai teismų praktikai ir pirmosios instancijos teismui nustačius atsakovės neteisėtų veiksmų, teisėjų kolegija sutiko su atsakovės argumentu, jog teismas nepagrįstai nusprendė, kad ieškovas turi teisę į turinės žalos – išlaidų gynėjo paslaugoms apmokėti baudžiamajame procese – atlyginimą. Kolegija pabrėžė, kad ieškovo išiešinimas nusprendis primateis 2018 m. lapkričio 14 d., kasacinė tvarka byla išnagrinėta 2019 m. birželio 11 d. BPK 106 straipsnio 3 dalies redakcija įsigaliojo 2022 m. gegužės 1 d., todėl pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė BPK 106 straipsnio 3 dalį. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CK) 6.249, 6.272 straipsnių nuostatas. Dėl šių priežasčių panaikino sprendimo dalį dėl turinės žalos atlyginimo ir priėmė naują sprendimą – ieškinį atmetė.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai

20. Kasaciniu skundu ieškovas prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 24 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimo dalį, kuria buvo atmetas ieškovo prašymas priteisti neturinės žalos atlyginimą, ir priimti naują sprendimą – ieškovo ieškinį patenkinti. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
 - 20.1. Nepagrįsta pirmosios instancijos teismo išvada, kad, nagrinėdamas civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo, teismas nenagrinėja valstybės institucijų pareigūnų priimtų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo. Tokia išvada prieštarauja teismų praktikoje suformuotai nuostatai, jog tai, kad civilinio proceso tvarka skundžiami veiksmai baudžiamajame procese nebuvo įvertinti kaip neteisėti, neužkerta keliu konstatuoti jų neteisėtumo civiliniame procese. Kasacinio teismo yra nurodyta, kad teismas, spręsdamas dėl valstybės civilinės atsakomybės, gali priimti prie priėmimo išvados dėl tam tikrų procesinių veiksmų teisėtumo, negu padarytoji baudžiamajame procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2008; 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-395-469/2015). Pirmosios instancijos teismas privalėjo įvertinti

ieškinio argumentus dėl neteisėto suėmimo tęsimo, o ne rentis tuo, kad išteisinio tyrimo teisėjų priimtos nutartys, kuriomis buvo tęsiami suėmimai, nebuvę panaikintos aukštesnės instancijos teismo. Apeliacinės instancijos teismas dėl šių pirmosios instancijos teismo argumentų nepasiskė.

- 20.2. Apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, kurioje nurodyta, jog valstybės civilinė atsakomybė gali atsirasti ne tik dėl neteisėto teisėsaugos institucijų veikimo ar neteisėto neveikimo, bet ir tuo pagrindu, kad jų pareigūnai nevykdė bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-183/2006). Išteisinio tyrimo pareigūnai pažeidė bendrąjį rūpestingumą ir atidumo pareigą, neįsitraukdami galimybių laiku ir per trumpiausią laiką surinkti ir iširti reikšmingas duomenis ir jau išteisinio tyrimo stadijoje nustatyti aplinkybes, kurios būtų leidusios išteisinti tyrimą nutraukti arba priimti išteisinio tyrimo sprendimą jau pirmojoje instancijoje. Jei pareigūnai išteisinio tyrimo metu būtų patikrinę visas aplinkybes, nebūt reikėjo nuo 2017 m. spalio 2 d. tęsti suėmimo, o išteisintis tyrimas galėjo būti nutrauktas dar išteisinio tyrimo stadijoje, nesukeliant ieškoviui neigiamų pasekmių. Ieškovo dėl suėmimo patirta žala pražastiniai ryšiai tiesiogiai susijusi su pareigūnų neteisėtu neveikimu bei teismo priimtu neteisėtu apkalbinamųjų nuosprendžiu.
- 20.3. Teismai pažeidė CPK 182 straipsnio 1 dalies 2 punktą, pagal kurį dalyvaujantys byloje asmenys yra atleidžiami nuo ankstesnėje byloje nustatytų aplinkybių įrodinėjimo. Išteisinio neteisėtą neveikimą ieškovas įrodinėjo remdamasis apeliacinės instancijos teismo išteisinio tyrimo nuosprendžio argumentais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentais kaip prejudiciniais faktais, kurių šis naujo nereikia įrodinėti, todėl nepagrįsta teismų išvada, kad ieškovas neįrodė valstybės institucijų neteisėtų veiksmų. Ieškovas nekėlė klausimo dėl pareigūnų atliktų procesinių veiksmų neteisėtumo, bet pareigūnų nerūpestingumą grindė tuo, kad jie kai kurių būtinų tyrimo veiksmų neatliko, nors pagal bylos aplinkybes juos privalėjo atlikti išteisinio tyrimo metu.
21. Atsakovė Lietuvos Respublika, atstovaujama Generalinės prokuratūros, atsiliepinu į kasacinį skundą prašo atmesti ieškovo kasacinį skundą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 21.1. Kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama, kad teismai tinkamai neįsitraukė ieškovo argumentų dėl jam paskirto suėmimo neteisėto tęsimo ir vadovavosi vieninteliu argumentu, jog baudžiamojoje byloje buvo sprendinai dėl šios kardomosios priemonės tęsimo nebuvę pripažinti neteisėtais. Priešingai nei nurodo ieškovas, teismai, pažymėdami, jog teismo nutartys dėl suėmimo tęsimo išteisiniam tyrimo ir baudžiamojoje byloje buvo peržiūrėtos instancinė tvarka ir palktos galioti, vertino ieškovo pateiktus argumentus dėl šių sprendimų neteisėtumo valstybės civilinės atsakomybės prasme, tačiau nusprendė, jog ieškovas nepateikė įrodymų, kurie civilinėje byloje leistų vertinti teismų sprendimus dėl suėmimo tęsimo kitaip, nei jie buvo įvertinti baudžiamojoje byloje.
- 21.2. Ieškovas jam paskirtos kardomosios priemonės neteisėtumą grindė aplinkybe, jog išteisinio tyrimo teisėjo nutartys, kuriomis ieškoviui buvo pratęsta kardomoji priemonė, buvo nemotyvuotos ir grindžiamos iš esmės vieninteliu argumentu – nusikaltimo, kuriuo įtariamas ieškovas, sunkumu ir BK nustatyta laisvės atėmimo bausmės trukme už inkriminuojamą nusikaltimą. Išteisinio tyrimo teisėjai, tęsdami ieškoviui kardomąją priemonę – suėmimą – BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyti pagrindą, atsižvelgdami į Kauno apylinkės teismo išteisinio tyrimo teismo 2017 m. spalio 2 d. nutartįje išdėstytas aplinkybes, kurios tęsiant kardomąją priemonę – suėmimą – nebuvo pasikeitusios. Apeliacinės instancijos teismai, nagrinėdami ieškovo skundus dėl kardomosios priemonės tęsimo, nelaikė pagrįstais ieškovo ir jo gynėjo argumentų dėl švelnesnės kardomosios priemonės skyrimo ir konstatuodavo, jog teismo išvados motyvuotos ir pagrįstos bylos duomenimis.
- 21.3. Teismai civilinėje byloje pagrįstai konstatavo, kad suėmimas ieškoviui buvo taikomas bei tęsiamas esant pagrįstam įtarimui, atitikusiam Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 5 straipsnio 1 dalies c punkto reikalavimus, o ieškovas tik formaliai nurodė, kad kardomoji priemonė jam taikyta per ilgai, tačiau nepateikė įrodymų, kuriais remiantis galima būtų daryti išvadą, kad baudžiamajame procese buvo pažeisti suėmimo nustatymo (pratęsimo) terminai, ir neįrodė, kad valstybės institucijų pareigūnai priimti sprendimai dėl kardomosios priemonės tęsimo yra neteisėti.
- 21.4. Ieškovas nepagrįstai teigia, kad Kauno apygardos teismas, apkalbinamajame nuosprendyje nusprendęs iki nuosprendžio įsiteisėjimo palikti jam nepakeistą kardomąją priemonę – suėmimą, tokio savo sprendimo neargumentavo. Kardomosios priemonės tęsinį apkalbinamųjų nuosprendžių buvo tinkamai ir pakankamai motyvuotas, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas baudžiamojoje byloje tęsimo suėmimo teisėtumo klausimą, pagrįstai nekonstatavo prokuroro ir teismo neteisėtų veiksmų tiek išteisinio tyrimo, tiek teisinio nagrinėjimo metu.
- 21.5. Ieškovas nepagrįstai teigia, kad išteisinio tyrimo nuosprendžio argumentai ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentai yra prejudiciniai faktai, patvirtinantys išteisinio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo veiksmų neteisėtumą (bendrosios pareigos veikti atidžiai ir rūpestingai pažeidimą), kuriais teismai turėjo remtis kaip nereikalaujančiais papildomo įrodinėjimo. Kasaciniame skunde ieškovo nurodytos aplinkybės negali būti vertinamos kaip prejudiciniai faktai sprendžiant valstybės civilinės atsakomybės klausimą. Kitoje byloje nustatyti faktai pripažinti prejudiciniais tik tada, kai jie toje byloje buvo įrodinėjami dalykas ar bent jo dalis. Baudžiamojoje byloje buvo sprendžiamos ieškovo baudžiamosios atsakomybės, o ne išteisinio tyrimo veiksmų neteisėtumo klausimai, todėl teismo išvados dėl išteisinio tyrimo veiksmų negali būti vertinamos kaip įrodinėjimo nereikalaujantis faktai civilinėje byloje sprendžiant civilinės atsakomybės klausimus.
- 21.6. Apeliacinės instancijos teismo ir kasacinio teismo teiginiai apie išteisinio tyrimo trūkumus, nenustčius, jog prokuroras apskritai neturėjo teisinio pagrindo perduoti bylos teismui, o pirmosios instancijos teismas – pripažinti ieškovą kaltu padarius jam inkriminuojamą veiką, nesudaro pagrindo konstatuoti išteisinio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo neteisėtų veiksmų (neteisėtą neveikimą). Teismų praktikoje yra nurodyta, kad ne bet koks baudžiamosios ar baudžiamojo proceso teisės pažeidimas pripažintamas neteisėtu veiksmu, dėl kurio galėtų atsirasti valstybės civilinė atsakomybė. Šia prasme siekiant konstatuoti neteisėtus veiksmus turi būti neginčijami įrodymai ir pripažinta, kad išteisinio tyrimo pareigūnai, prokurorai ar teismas padarė klaidą, turėjusią esminę ir lemiamą reikšmę ieškovo teisių pažeidimui baudžiamajame procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010, 2012 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-414/2012, 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2014).

22. Atsakovė Lietuvos Respublika, atstovaujama Teisingumo ministerijos, atsiliepinu į kasacinį skundą prašo atmesti ieškovo kasacinį skundą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

- 22.1. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis išestiinti ieškovą nulemtas skirtingo baudžiamosios bylos įrodymų vertinimo. Nei apeliacinės instancijos teismas, nei kasacinis teismas nenurodė, kad pirmosios instancijos teismas padarė esminį BPK 20 straipsnio 5 dalyje nurodytų įrodymų vertinimo taisyklių pažeidimą. Nebuvo konstatuota, kad išteisintis tyrimas buvo pradėtas nepagrįstai, kad baudžiamojo proceso metu buvo padaryta kokių nors pažeidimų, kurie leistų daryti išvadą, jog ieškovas neteisėtai pripažintas kaltu.
- 22.2. Civilinę bylą nagrinėjantis teismas neturėjo teisinio pagrindo taikyti prejudicinį faktų taisyklę. CPK 182 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad nereikia įrodinėti aplinkybių, nustatytų įsiteisėjusių teismo sprendimų tik civilinėje ar administracinėje byloje, kurioje dalyvavo tie patys asmenys. Teismų priimtuose sprendimuose baudžiamojoje byloje nebuvę konstatuoti pareigūnų ar teismo padaryti esminių BPK pažeidimų, jokie veiksmai nebuvę pripažinti neteisėtais. Pareiga įrodyti neteisėtus veiksmus (neveikimą) ar bendrosios rūpestingumo pareigos pažeidimą remiantis CPK 178 straipsniu tenka ieškoviui. Ieškoviui neteisėtų veiksmų neįrodžius, jo reikalavimas dėl žalos atlyginimo buvo pagrįstai netenkintas.
- 22.3. Nepagrįsta ieškovo pozicija, kad civilinės bylos nagrinėjimo metu nebuvę vertinamas nutarčių dėl ieškovo suėmimo pratęsimo pagrįstumas, apsiribojant konstatavimu, kad jos nebuvę panaikintos, taip nukrypstant nuo kasacinio teismo praktikos. Ieškovas pareigūnų ir teismo veiksmų neteisėtumą grindė tuo, kad dėl jo baudžiamojoje byloje buvo priimtas išestinis nuosprendis, neįrodžius, jog jis padarė nusikaltimą veiką.
- 22.4. Nepagrįsti kasacinio skundo teiginiai, jog civilinę bylą nagrinėję teismai, vertindami sprendimus dėl suėmimo pratęsimo, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos. Visi teismų sprendimai, kuriais buvo pratęstas ieškovo suėmimas, buvo pakankamai motyvuoti, teigiami ir pagrįsti, jie buvo patikrinti aukštesnės instancijos teismo.
- 22.5. Nors kasaciniame skunde nėra keliamas klausimas dėl skirtingų pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo sprendimų gynyboje išdėdžių atlyginimo priėmimo aspektu, tačiau yra CPK 353 straipsnio 2 dalyje nustatytas pagrindas nukrypti nuo kasacinio skundo ribų ir Lietuvos Aukščiausiajam Teismui šiuo teisės taikymo klausimu pasisakyti. Egzistuoja nemažai kitų civilinių bylų dėl valstybės neteisėtai veiksmų padarytos žalos atlyginimo, kuriose teismai skirtingai taiko teisę ir pirmą iš esmės prieštarusį sprendimą dėl turinės žalos, kurią sudaro gynyboje išdėdžių, atlyginimo priėmimo, nenustčius valstybės neteisėtų veiksmų. Toks teismų praktikos nevienodumas nėra suderinamas su viešojo intereso, nes sukuria asmenims skirtingus teisėtus likesčius ir lemia skirtingas teises pasekmes iš esmės vienodose situacijose. Kardinaliai skirtingi teismų sprendimai esant toms pačioms bylų faktinėms aplinkybėms neatitinka ir teisingumo principo.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl CK 6.272 straipsnio, reglamentuojančio valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl (neteisėtų) teismo veiksmų, tęsiant procesines prievartos priemones – suėmimo – taikymą, atšiknimo ir taikymo

23. CK 6.272 straipsnis reglamentuoja valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl išteisinio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų. Šio straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant išteisinio tyrimo pareigūnų, prokuratoriaus pareigūnų ir teismo kaltės.
24. Kasacinio teismo praktikoje, aiškinant ir taikant CK 6.272 straipsnį, yra nurodyta, kad tai yra specialus civilinės deliktinės atsakomybės atvejis, kai valstybės civilinė atsakomybė kyla nepaisant išteisinio tyrimo, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Tai reiškia, kad civilinės atsakomybės teisiniam santykiui atsirasti pakanka trijų sąlygų: neteisėtų veiksmų, žalos fakto ir priežastinio neteisėtų veiksmų bei atsiradusios žalos ryšio (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019 34 punktą). Šios valstybės civilinės atsakomybės sąlygos turi būti įrodytos ieškovo, pareiškusio reikalavimą priesti žalos atlyginimą CK 6.272 straipsnio pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153-313/2023, 37 punktas).
25. CK 6.272 straipsnio 1 dalyje pateikiamas nebaigtinis neteisėtų veiksmų sąrašas, todėl valstybės civilinė atsakomybė gali atsirasti ir tuo pagrindu, kad pareigūnai nevykdė bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai – laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais ar neveikimu nepadarėtų kitam asmeniui žalos (CK 6.263 straipsnio 1 dalis). Tokiais atvejais taikytinos tik bendrosios kasacinėje jurisprudencijoje suformuluotos atsakomybės taikymo sąlygos, tiek specifinis tokioms byloms būdingas kriterijus – pareigūnų klaidos esminė reikšmė asmeniui teisę pažeidimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019, 34 punktas).
26. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad valstybės civilinė atsakomybė už žalą, grindžiamą neteisėtais teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmais (neveikimu) baudžiamojo proceso metu, yra civilinės teisės institutas, tai civilinė bylą dėl tokios žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas vertina nurodytus veiksmus nagrinėjamam civiliniam ginčui aktualiais aspektais, t. y. civilinė atsakomybė reglamentuojančių teisės normų atžvalgą, pagal civilinio proceso normų nustatytas įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles. Teismas, sprenddamas dėl valstybės civilinės atsakomybės, gali priimti prie šios įvadės dėl tam tikrų procesinių veiksmų teisėtumo, negu padarytoji baudžiamajame procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-302/2014; 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-43-684/2020, 41 punktas).
27. Sprendimas dėl pareikšto ieškinio šios kategorijos bylose, vadovaudamasis CPK 176–185 straipsniais, teismai turi iširti įrodymus ir juos vertinti atsižvelgdami ir į jų reikšmę baudžiamojo proceso aspektu. Bylose teisiniai vertinimai turi būti atliekami kompleksškai, t. y. baudžiamojo ir civilinio proceso normų nustatyta tvarka; civilinės atsakomybės požiūriu tai, kaip įvertintas baudžiamųjų procesinių veiksmų teisėtumas baudžiamojo proceso teisės normų nustatyta tvarka, yra reikšminga, tačiau ne lemiamą aplinkybę (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018 31 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką; 2019 m. liepos 4 d. nutarties civilinėje byloje 3K-3-231-695/2019 37 punktą). Kai nagrinėjami galimai neteisėti veiksmai susiję su Konvencijoje garantuojamų ieškovo teisių pažeidimu, šių veiksmų teisėtumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į atitinkamas Konvencijos nuostatas, aiškintas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) praktikoje.
28. Nagrinėjant bylose ieškovo ieškinio reikalavimą dėl žalos atlyginimo grindė, be kita ko (t. y. kiek reikšminga atsižvelgiant į kasacinę tvarka nagrinėjamas civilinės bylos ribas), tuo, kad jam paskirta karomoji priemonė – suėmimas – nuo 2017 m. spalio 2 d. buvo tęsiamas neteisėtai: jos pratęsimo tinkamai nemotyvuotas reikšmingais ir pakankamais pagrindais, neapsvarčius alternatyvių kordomųjų priemonių, pratęsiant suėmimo taikymą pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, toks sprendimas neargumentuotas; be to, išteisinio tyrimo pareigūnai laiku neatliko tam tikrų veiksmų rinkdami įrodymus, o tai prisidėjo prie nepagrįsto pėmely ilgo suėmimo taikymo ieškoviui, nors baudžiamasis procesas galėjo būti užbaigtas anksčiau, ir kt.
29. Ieškovas, kasaciniame skunde ginčydamas skundžiamuosius teismų sprendimus padarytą išvadą, kad suėmimas jam buvo taikomas teisėtai, nurodė, kad jo suėmimas nuo 2017 m. spalio 2 d. nebuvo motyvuotas reikšmingais ir pakankamais pagrindais, nutartę pratęsti suėmimą nebuvo realiai apsvačius alternatyvias kardomosios priemones, kuriomis galima būtų pasiekti BPK 119 straipsnyje nustatytus tikslus. Išteisinio tyrimo teisėjai, nagrinėdami suėmimo pratęsimo klausimus, vadovavosi iš esmės vieninteliu argumentu – nusikaltimo, kuriuo ieškovas buvo įtariamas, sunkumu, taip pažeisdami BPK 122 straipsnio 6–7 dalių reikalavimus, o apkalbinamųjų nuosprendį priėmęs teismas nusprendė iki nuosprendžio įsiteisėjimo palikti jam nepakeistą kardomąją priemonę – suėmimą, tokio savo sprendimo neargumentuodamas. Pirmosios instancijos teismas šiuo argumentu nevertino, vadovavosi baudžiamajame procese patektu suėmimo teisėtumo vertinimu, o apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų neįtaisė, dėl ieškovo apeliacinio skundo argumentų šiuo aspektu nepasiskė.
30. Ieškovas teigia, kad pirmosios instancijos teismo išvada, jog nagrinėdamas kasacinį ieškinį dėl žalos atlyginimo teismas nagrinėja valstybės institucijų pareigūnų priimtų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą, kadangi tai buvo atlikta baudžiamajame procese apeliacinės instancijos teismo, prieštarauja kasacinio teismo praktikoje suformuluotai nuostatai, jog tai, kad civilinio proceso tvarka skundžiami veiksmai baudžiamajame procese nebuvę įvertinti kaip neteisėti, neužkerta kelo konstatuoti jų teisėtumo civiliniame procese. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau išdėstytas suformuotas teismų praktikos nuostatas dėl teisėsaugos institucijų ir pareigūnų veiksmų baudžiamajame procese teisėtumo vertinimo valstybės civilinės atsakomybės kontekste (žr. šios nutarties 26, 27 punktus), šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisėkai pagrįstais.
31. Pirmosios instancijos teismas, pasisakydamas dėl ieškovo argumentų, susijusių su neteisėto suėmimo tęsimu, nurodė, kad kardomosios priemonės – suėmimo – taikymo termino pratęsimo teisėtumo klausimą baudžiamajame procese sprendė tik pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai, tačiau nė vienas teismo sprendimas nebuvo panaikintas; nė viena instancija nekonstatavo absoliučių sprendimų negaliojimo pagrindu. Todėl, nagrinėdamas civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo, teismas nagrinėja valstybės institucijų pareigūnų priimtų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą, kadangi tai buvo atlikta baudžiamajame procese apeliacinės instancijos teismo. Apeliacinės instancijos teismas detalai neįsitraukė konkrečių ieškovo apeliacinio skundo argumentų, susijusių su tuo, kad suėmimo tęsimas nebuvo motyvuotas reikšmingais ir pakankamais pagrindais (apeliacinės instancijos teismo nutarties 24.2–24.3 punktai), tik nurodė, kad sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, jog ieškovas neįrodė valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, todėl jo reikalavimas atlygti neturtinę žalą atmetamas pagrįstai.
32. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad tai, jog civilinio proceso tvarka skundžiami veiksmai baudžiamajame procese nebuvę įvertinti kaip neteisėti, neužkerta kelo konstatuoti jų teisėtumą civilinio proceso tvarka. Suėmimo teisėtumas turi būti vertinamas ne tik pagal nacionalines teisės, bet ir pagal Konvencijos 5 straipsnio reikalavimus, o juos pažeidus, paprastai priešinamas žalos atlyginimas (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-423-378/2015; 2016 m. rugėjo 30 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-399-687/2016 23 punktą).
33. Pagal EŽTT praktiką Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies reikalavimų laikymasis iš esmės vertinamas žvelgiant į teismų sprendimuose dėl suėmimo taikymo pateiktus motyvus, taigi šiuose sprendimuose turi būti išdėstyti visos konkrečios faktinės aplinkybės, reikšmingos sprendžiant dėl suėmimo. Sprendimuose pagrindai, kuriais grindžiamas suėmimas, turi būti įtikinami motyvuoti, nurodomi argumentai dėl suėmimo taikymo neturi būti bendro ir abstraktus pobūdžio. Pažymėtina ir tai, kad aplinkybių, kurios galbūt galėtų pateisinti suėmimą, būvimas, kurį patvirtina tam tikra baudžiamosios bylos medžiaga, savaime nepateisina suėmimo tais atvejais, kai teismai, sprenddami suėmimo klausimą, joms nesivadovavo (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-63-687/2018, 77 punktas; EŽTT 2010 m. liepos 20 d. sprendimas byloje *Balčinias prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 17095/02, 78–80, 85 punktai; 2023 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Hysa prieš Albaniją*, peticijos Nr. 52048/16, 68–69 punktai).

34. Ar kardomoji priemonė buvo taikyta teisėtai, įvertinama pagal tai, ar buvo realus pagrindas ir poreikis asmeniui taikyti procesinius suvaržymus, ar parinkta kardomoji priemonė buvo nustatyta įstatymu ir ar atitiko jo sąlygas, ar konkrečioje situacijoje ji buvo proporcinga poreikiui kontroliuoti asmens elgesį. Tai sprendžiama iš tokių aplinkybių kaip susiklosčiusi procesinė situacija, kurioje buvo nuspresta taikyti kardomąją priemonę (įtariamų pareiškimas, kaltinimų pasunkinimas, dėl ko asmuo gali vengti tyrimo ar galimos bausmės, vikinti procesą ir kt.); asmens atlikto įtariamų esant nusikalstamų veiksmų aplinkybės: pobūdis, mastas, trukmė, padariniai, ryšiai su tam tikrais asmenimis, kurie gali rodyti apie jo pavojingumą, galimybę tęsti įtariamą nusikalstamą veiklą ir todėl gali pagrįsti būtinumą taikyti jam apribojimus; asmenį apibūdinančios duomenys ir jo elgesys tyrimo ir proceso metu, galintys sudaryti pagrindą vertinti, kad asmeniui reikalinga tam tikra priežiūra, nes kitaip gali būti neužtikrintas jo dalyvavimas ikiteisminiam tyrimui, teisminei nagrinėjimo ir nuosprendžio įvykdyme, ar rodantys jo pavojingumą, kad jis gali daryti kitus nusikaltimus; kardomosios priemonės teismumas, pobūdis, jos taikymo trukmė, padariniai ir reikšmė pareiškėjui, įvertinti, ar paskirti suvaržymai sukėlė jiems realias neigiamas pasekmes: apribojo laisvę, trukdė profesinei ar kitokiai teisėtai veiklai (pvz., bendravimui, mokymuisi, kelionėms, pomėgimams), sukėlė papildomas prievoles, vertė daryti išlaidas ir kita (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019, 52 punktas).
35. Pagal kasacinio teismo praktiką (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393-378/2015; 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018, 37 punktas; 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-687/2018, 59 punktas; 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-43-684/2020, 42–43 punktai, taip pat juose nurodoma EŽTT praktika), sprendžiant dėl asmeniui paskirtos kardomosios ar kitokios procesinės priemonės teismumo, būtina, be kita ko, įvertinti jo skyrimo tikslą; skiriant šias priemones asmenis kaltumo klausimas nesprendžiamas, o siekiami užkurti įtariamąjo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminio tyrimo atlikimą ir teisminį nagrinėjimą. Procesinės priemonės baudžiamajame procese turi būti proporcingos siekiamam proceso tikslams, o siekiami nesvaržyti asmens (kaltinamojo) teisių, jei tai nėra objektyvus būtinum. Remiantis BPK 119 straipsniu, kardomosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užkurti įtariamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylo nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkurti kelių naujos nusikalstamos veiklos. Kardomosios priemonės gali būti skiriamos tik tuo atveju, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiklą (BPK 121 straipsnio 2 dalis). Pagal BPK 122 straipsnį, suėmimo pagrindas yra pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, trukdys procesui, darys BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytus naujus nusikaltimus. Skiriant suėmimą turi būti nurodytas jo skyrimo pagrindas ir motyvai.
36. Pirmiau minėta, kad sprendžiant dėl suėmimo teismumo, būtina vadovautis ne tik BPK, kurio nuostatomis, be kita ko, siekiama įgyvendinti atitinkamus Konvencijos reikalavimus, bet ir tiesiogiai Konvencijos 5 straipsniu bei EŽTT praktika dėl jo aiškinimo ir taikymo. Suėmimas gali būti pripažintas teisėtu tik tuo atveju, jeigu jis buvo teisėtas tiek nacionalinės teisės, tiek ir Konvencijos aspektu. Būtent, vertinant suėmimo teisėtumą, aktualus Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte nustatytas asmens laisvės suvaržymo pagrindas; ši nuostata turi būti taikoma kartu su Konvencijos 5 straipsnio 3 ir 4 dalyse įtvirtintomis suėmimo ar suėmimo teisėtumo teisminės kontrolės garantijomis. Pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį, be pagrįsto įtario (ji pagrindžiantys faktai neturi būti tokio paties lygmens, kaip būna apkalintamajam nuosprendžiui pagrįsti ar kaltinimui pareikšti) besiteisėjusiam suėmimui pateisinti jau primant pirmąjį sprendimą dėl suėmimo, t. y. skubiai po asmens suėmimo, teismai turi pateikti kitus reikšmingus ir pakankamus pagrindus (EŽTTDidžiosios kolegijos 2016 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *Bucadij prieš Moldovos Respubliką*, peticijos Nr. 23755/07, 102 punktas). Analogiškas reikalavimas išplaukia ir iš BPK 122 straipsnio. Iki nuteismo įtariamasis (kaltinamasis) turi būti laikomas nekaltu ir reikalaujama į jį palikti iš karto, kai tik besiteisėjantis suėmimas nustoja būti pagrįstas (EŽTTDidžiosios kolegijos 2006 m. spalio 3 d. sprendimas byloje *McKay prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 543/03, 41 punktas; 2016 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Zherebin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 51445/09, 50 punktas). Besiteisėjantis suėmimas konkrečioje byloje gali būti pateisinamas tik tuo vietoje, kurioje buvo taikoma priemonė, kuri, nepaisant nekaltumo prezumpcijos, nusveria teisę į laisvę. Tai, ar kaltinamojo (įtariamąjo) laikymas suimto yra pagrįstas, turi būti įvertinama vadovaujantis kiekvienos bylos faktais ir atsižvelgiant į jos ypatumus. Valstybės institucijos privalo įtikinamai įrodyti, jog bet koks suėmimo laikotarpis, kad ir koks trumpas jis būtų, yra pateisinamas (pagrįstas) (EŽTTDidžiosios kolegijos sprendimas byloje *Bucadij prieš Moldovos Respubliką*, 87 punktas; 2015 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *Sergey Denisov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 21566/13, 72 punktas; 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Dehnavod prieš Rusiją*, peticijos Nr. 25071/07). Iš teismų praktikos matyti, kad sprendimų dėl suėmimo motyvams trūkumai, baudžiamojo proceso metu nenuosekiai vertinant tas pačias aplinkybes, reikšmingas sprendžiant dėl suėmimo pagrindų buvimą, gali lemti suėmimo tęsimo neatitiktį BPK 122 straipsnio ir Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies reikalavimams (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-687/2018, 77 punktas).
37. Nagrinėjamoje civilinėje byloje ginčijama suėmimo laikotarpio aktualių ieškovo suėmimo pagrindų kontekste pažymėtina, kad, pagal EŽTT praktiką kaltinimų sunkumas gali būti pradinis elementas vertinant suėmimo būtinumą atsižvelgiant į naujų nusikaltimų padarymo pavojų, tačiau toks pavojus turi būti tikėtinas, o suėmimas – reikalingas siekiant jo išvengti atsižvelgiant į bylos aplinkybes, ypač įtariamąjo (kaltinamojo) elgesį praityje ir jo asmenybę (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018, 51–55 punktai; 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-339-684/2021, 58 punktas, taip pat juose nurodyta EŽTT praktika). Tai, kad asmuo neturi darbo ar šeimos, savaime nerodo, jog jis linkęs padaryti naujų nusikaltimų (pvz., EŽTT 2017 m. balandžio 11 d. sprendimas byloje *Gabor Nagy prieš Vengriją* (Nr. 2), peticijos Nr. 73999/14, 74 punktas). Ankstesnis teistumas, tinkamai įvertintas naujo baudžiamojo proceso aplinkybių kontekste, gali suteikti pagrindą pagrįstai baimintis, kad kaltinamasis (įtariamasis) gali padaryti naujų nusikaltimų, ypač jeigu jis yra teistas neseniai ir už analogiškus nusikaltimus (pvz., EŽTT2007 m. balandžio 12 d. sprendimas dėl priminimo byloje *Morkinas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 29798/02; 2015 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *Sergey Denisov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 21566/13, 78 punktas), arba jei bylos aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad tokių nusikaltimų darymas – jo pajamų šaltinis; pastaroji išvada gali būti daroma ir nesant teistumo, atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir įtariamąjo asmeninę situaciją, pavyzdžiui, profesionalų tiriamos nusikalstamos veiklos pobūdį, pajamų gavimą iš jos, ypač nesant kito teisėto pajamų šaltinio, kt. (pvz., EŽTT2017 m. gegužės 2 d. sprendimas *Lisovskij prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 36249/14, 76–77 punktai; 2011 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *Bernobič prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 57180/09, 68–70 punktai; minėtas sprendimas byloje *Gabor Nagy prieš Vengriją* (Nr. 2), 74 punktas). Be to, EŽTT sprendimuose nurodoma, kad suėmimo taikymo kontekste siekiant atsižvelgti į asmens teistumą, būtina įvertinti veikų, dėl kurių asmuo buvo nuteistas anksčiau, pobūdį ir sunkumą palyginti su veiklomis, kurias įtariamasis padarė taikomos suėmimas (pvz., EŽTT 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje *Trifković prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 36653/09, 126–127 punktai). EŽTT praktikoje dėl suėmimo narkotikų prekybos bylose iš esmės pripažįstama šių nusikaltimų ir kovos su jais sunkumo reikšmę nustatant naujų analogiškų nusikaltimų padarymo pavojų kaip suėmimo pagrindą (pvz., EŽTT2015 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *Sergey Denisov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 21566/13, 78 punktas; 2021 m. spalio 19 d. sprendimas dėl priminimo byloje *Ryazanov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 44885/06, 27 punktas; taip pat su atitinkamais pakeitimais minėtas sprendimas byloje *Lisovskij prieš Lietuvą*, 76–77 punktai; 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje *Veček ir kiti prieš Lietuvą*, peticijų Nr. 56998/16, 58761/16, 60072/16, 72001/16, 101–102 punktai). Kita vertus, iš EŽTT sprendimų matyti ir tai, kad įtariamasis (kaltinamasis), suįsėjus su galima prekyba narkotikais medžiagomis, savaime nepateisina išvadą dėl naujų nusikaltimų padarymo pavojaus buvimu, o tokia išvada turi būti daroma vadovaujantis pirmiau nurodytais principais (pvz., be pirmiau nurodytų, EŽTT2008 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Netratini prieš Graikiją*, peticijos Nr. 43529/07; 2015 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *Šoš prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 26211/13; 2017 m. spalio 19 d. sprendimas byloje *Knežević prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 55133/13).
38. Pagal EŽTT praktiką (pvz., 2018 m. spalio 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-687/2018, 73–74 punktai ir juose nurodyti EŽTT sprendimai *Sergey Denisov prieš Rusiją*, 79 punktas; 2016 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Fedorin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 9536/10, 31 punktas), bėgimo (slėpimosi) nuo teisingumo pavojus negali būti nustatytas vertinant vien tik gresiančios bausmės grėžimą; turi būti atsižvelgiama ir į daugelį kitų svarbių veiksnių, galinčių arba patvirtinti slėpimosi pavojų, arba, atvirkščiai, parodyti, kad jis toks nedidelis, jog nepateisina suėmimo skyrimo. Šiame kontekste ypač reikia atkreipti dėmesį į asmens charakterį, moralę, turimą turtą, ryšius su valstybe, kurioje jis persekiojamas baudžiamąja tvarka, ir jo tarptautinius kontaktus. Ryšiai užsienyje bendriausia prasme yra reikšmingi vertinant pabėgimo pavojų, tačiau jų buvimas turi būti vertinamas ne savaime, o atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, rodančias tikimybę, kad kaltinamasis iš tiesų jais pasinaudos pabėgdamas. Svarbus veiksnys vertinant pabėgimo pavojų yra ankstesnis asmens elgesys šiuo aspektu, pavyzdžiui, ankstesnis pasislėpimas, bandymas tai padaryti arba pasirošimas tam (pvz., minėtas sprendimas *Gabor Nagy prieš Vengriją* (Nr. 2), 70–71 punktai). Be to, pagal EŽTT praktiką (pvz., Didžiosios kolegijos 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Marabishvili prieš Gruziją*, peticijos Nr. 72508/13, 223 punktas), tuo atveju, kai vienintelis likęs suėmimo pagrindas yra pabėgimo pavojus, įtariamasis turi būti pakeičiamas į laisvę, jeigu įmanoma užkurti jo dalyvavimą procese švelnesnėmis priemonėmis.
39. Pagal BPK 122 straipsnio 7 dalį, suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosios priemonėmis negalima pasiekti šio kodekso 119 straipsnyje nustatytų tikslų. Pagal EŽTT praktiką sprendimas dėl asmens suėmimo, institucijos privalo apsvaistyti alternatyvias priemones jo atvykimui į teismą užkurti. Atsisakymas taikyti tokias priemones turėtų būti motyvuojamas nurodant, dėl kokių priežasčių jų nepakaktų kardomųjų priemonių tikslams pasiekti; tik formali nuoroda, kad alternatyvių kardomųjų priemonių nepažįstama, paprastai nepripažįstama tinkamu tokių priemonių apsvaistymu (pvz., EŽTT2023 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Hysa prieš Albaniją*, peticijos Nr. 52048/16, 76 punktas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018, 49 punktas).
40. Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje taip pat reikalaujama, kad kompetentingos nacionalinės institucijos parodytų „ypatingą stropumą“ (angl. *special diligence*) baudžiamajame procese prieš suimtą kaltinamąjį. Vertinant, ar šio reikalavimo laikytasi, atsižvelgiama į bendrą bylos sudėtingumą, bet kokius nepateisinamus dėsimo laikotarpius ir priemones, kurių valstybės institucijos ėmėsi procesui paspartinti, siekdamas užkurti, kad bendra suėmimo trukmė šilktų pagrįsta (pvz., minėtas EŽTT sprendimas byloje *Lisovskij prieš Lietuvą*, 68 punktas). Taigi pasisakant dėl skirto suėmimo trukmės pagrįstumo svarbų įvertinti baudžiamojo proceso eiga suėmimo metu, nustatant, kokie konkrečiai procesiniai veiksmai ir kada buvo atliekami, kokios buvo pertraukos tarp jų, ar nebuvo nepagrįstai deklaruojami ir pan. (pvz., pirmiau minėta nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-339-684/2021, 61 punktas). Pažymėtina, kad ypatingo stropumo pareigos pažeidimą gali rodyti, be kita ko, ir pavėluotas atlikimas (ar neatlikimas) esminė reikšmė turinčių tyrimo veiksmų – pavyzdžiui, leidžiančių surinkti duomenų, tiesiogiai teisinančių įtariamąjį (kaltinamąjį) ar pagrindžiančių abejones kaltinamųjų duomenų patikimumu ar pakankamumu (pvz., EŽTT 2020 m. spalio 13 d. sprendimas byloje *Maksim Savov prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 28143/10, 53 punktas). Iš teismų praktikos matyti, kad teisėsaugos pareigūnų veiksmams neįsinaudojant galimybių per kuo trumpiausią laiką surinkti ir iširti reikšmingus duomenis ir jau ikiteisminio tyrimo stadijoje nustatyti aplinkybes, kurių pagrindu teismas priėmė įsisteinančių nuosprendį, traktuojami kaip bendrosios rūpestingumo ir atidumo pareigos, įtvirtintos BPK, pažeidimas (pvz., su atitinkamais pakeitimais jau minėta 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393-378/2015).
41. Nagrinėjamoje byloje teisėjų kolegija, pagal kasacinio skundo argumentus patikrinsiu skundžiamą sprendimą, nustatė, kad nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas ieškovo išskyrinę nurodytų argumentų pagrįstumą dėl neteisėtai įsistatytos kardomosios priemonės – suėmimo, netyrė ir nevertino baudžiamojo proceso metu priimtų teismų procesinių sprendimų, kuriais buvo įsistatytos kardomosios priemonės suėmimo skyrimas. Taigi iš naujo nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka teismas privalo, vadovaudamasis pirmiau išdėstytomis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir EŽTT praktikomis nuostatomis išnagrinėti ieškovo apeliacinio skundo argumentus dėl suėmimo tęsimo teisėtumo, išanalizuoti baudžiamojo proceso metu priimtą nutartį dėl ieškovo suėmimo, motyvuotai nustatydami, ar, tęsiant ieškovo šios kardomosios priemonės taikymą, buvo nurodyti visi suėmimo laikotarpio pateisinantys reikšmingi ir pakankami pagrindai, ar teismų išvadose dėl šių pagrindų buvimą paremtos konkluzijos bylos aplinkybėmis, kurios, atsižvelgiant į BPK reikalavimus ir pirmiau išdėstytą kasacinio teismo bei EŽTT praktiką yra aktualios darant tokias išvadas, ar nutartį dėl suėmimo motyvams šiuo aspektu yra nuoseklūs (šiame kontekste atkreiptas dėmesys į jose padarytas skirtingas teismų išvadas dėl naujų nusikaltimų darymo pavojaus nustatymo), ar tinkamai atsakyta į gynybos argumentus skundžiant suėmimo taikymą ir prašant į pakeisti švelnesnėmis kardomosios priemonėmis; ar buvo ne tik formaliai, bet ir realiai bei motyvuotai apsvaistyta ir atmesta alternatyvių kardomųjų priemonių taikymo galimybė, ypač tais atvejais, kai suėmimas buvo pratęsiamas vadovaujantis tik pabėgimo pavojumi.
42. Teismų praktikoje konstatuota, kad apkalintamajam nuosprendžio, kurio paskirta laisvės atėmimo bausmė, priėmimas savaime negali pateisinti griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo taikymo ir neatleidžia teismo nuo pareigos tokių taikymą motyvuoti (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-563/2014; 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393-378/2015; kt.). Tai neatitinka Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo (BPK 122 straipsnio 6 dalis ir kt.) ir Konvencijos reikalavimų, kad teismo sprendimai suėmimo klausimais turi būti išsamiai motyvuoti ir pagrįsti konkrečiais su bylos aplinkybėmis susijusiais argumentais. Nurodyti principai taikytini tiek nuosprendžiui skiriant, tiek ir pratęsiant suėmimą (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018, 43 punktas). Nagrinėjamoje civilinėje byloje priimtus teismų sprendimus neatsakytą į ieškovo argumentus dėl nemotyvuoto apkalintamajam nuosprendžiui priėmusio pirmosios instancijos teismo sprendimo jam paskirtą kardomąją priemonę – suėmimą – palikti nepakeičia, t. y. dėl jos pratęsimo iki bausmės vykdymo pradžios. Taigi apeliacinės instancijos teismas, išanalizavęs šiuo aspektu reikšmingą Kauno apygardos teismo 2018 m. birželio 18 d. nuosprendžio ieškovo baudžiamojoje byloje turinį, turi motyvuotai įvertinti, ar šiuo nuosprendžiu pratęsiant ieškovo suėmimą buvo įvykdyta teismo pareiga tinkamai motyvuoti tokį sprendimą.
43. Atsakant į ieškovo argumentus dėl suėmimo teisėtumo, reikia įvertinti ir tai, ar kompetentingos institucijos ir pareigūnai organizuodami suimto ieškovo baudžiamąjį procesą, įvykdė pirmiau minėtą ypatingo stropumo pareigą (kartu ir BPK įtvirtintą bendrąją rūpestingumo pareigą) be kita ko, kokios reikšmės jos vykdymui užtikrinti, kad ieškovas būtų laikomas suintas kiek įmanoma trumpiau, turėjo jo nurodomi ikiteisminio tyrimo trūkumai (pvz., neskreipimas laiku dėl automobilų saugojimo akcieles Lietuvoje vaizdo stebėjimo įrašo, ieškovo telefono kontaktų nepatikinimas baudžiamajai bylai atlikti laikotarpio). Šiame kontekste atsižvelgiama į turto nusikalstamos veikos aplinkybes, baudžiamojo proceso metu surinktų įrodymų visumą, atitinkamų tyrimo veiksmų atlikimo procesinį poreikį ir galimybes atsižvelgiant į konkrečią procesinę situaciją, galintį gauti duomenų potencialią įrodymą reikšmę, tyrimo veiksmų neatlikimo ar pavėluoto atlikimo procesinius padarinius ir kt.
44. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad teismai savo procesiniuose sprendimuose nukrypo nuo kasacinio teismo suformuotos praktikos dėl teismo neteisėtų veiksmų baudžiamajame procese teisėtumo vertinimo, tokių veiksmų vertinimą atlikę tik vadovaudamiesi baudžiamojo proceso tvarka atliktu jų teisėtumo patikrinimu, todėl yra pagrindas panaikinti apeliacinės instancijos nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui (CPK 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Iš naujo nagrinėjant civilinę bylą apeliacine tvarka, minėtas vertinimas turi būti atliktas pagal šioje kasacinio teismo nutartyje išdėstytus teismų praktikos reikalavimus.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

45. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios nauda priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. Bylą perdavus nagrinėti iš naujo, šalių kasaciniam teisme patirtų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas nesprendžiamas (CPK 93, 98 straipsniai).
46. Pažymima, kad bylą nagrinėjant kasaciniame teisme nepatirta bylinėjimosi išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

nutaria:

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 24 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui. Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Grabinskas

Donatas Šernas

Dalia

Vasarienė